

A.W.M. Claassen, *Schipperen tussen school en kerk. Een onderzoek bij onderwijsgeevenden van katholieke basisscholen naar de situatie van de hedendaagse schoolcatechese tegen de achtergrond van haar geschiedenis* Dekker & vd Vegt, Nijmegen 1985 354 blz., f 39,50

Om een beeld te krijgen van de huidige situatie van de schoolcatechese werd voor dit promotie-onderzoek aan ruim tweehonderd onderwijsgeevenden van dertig katholieke basisscholen in de provincie Zuid-Holland (bisdom Rotterdam) een vragenlijst voorgelegd. Deze scholen hebben te maken met een zeer uiteenlopende omgeving: variërend van een grote stad tot een klein dorp. Met het onderzoek wilde Claassen zicht krijgen op de mate waarin bepaalde catechetische visies door de ondervraagde onderwijsgeevenden gedeeld worden. Daarnaast wilde hij te weten komen hoe het aanhangen van een catechetische visie samenhangt met bijvoorbeeld leeftijd en kerkelijke betrokkenheid. Verder is onderzocht, in hoeverre binnen afzonderlijke teams verschillende visies naast elkaar voorkomen, en wat daarvan de gevolgen kunnen zijn voor het schoolklimaat en de arbeidsvoldoening. Tenslotte probeerde de onderzoeker te achterhalen of onderwijsgeevenden die andere catechetische visies hebben dan hun voornaamste 'rolzenders' - en tengevolge daarvan vermoedelijk veelvuldig moeten schipperen - deze situatie als zo problematisch ervaren, dat van duidelijke rolconflicten gesproken zou kunnen worden.

Om de catechetische visies van de onderwijsgeevenden in een historisch perspectief te plaatsen, wijdt Claassen een apart hoofdstuk aan de recente geschiedenis van de catechese. In kort bestek wordt daarin de ontwikkeling beschreven van de oude katechismuskatechese via heilshistorische naar ervarings- respectievelijk bevrijdingscatechese. Daarna geeft de auteur een analyse van deze geschiedenis met behulp van de typologische constructie van de Amerikaanse socioloog Peter Berger, die een onderscheid maakt tussen drie overleveringsstrategieën waarvan tradities gebruik kunnen maken: de deductieve, inductieve en reductieve strategie. Wanneer nu de geschiedenis van de catechese met behulp van deze typologie van Berger wordt geïnterpreteerd, kan de oude katechismuskatechese als vrijwel uitsluitend deductief worden beschouwd. De heilshistorische kan men zien als een mengvorm van een deductieve en inductieve strategie, terwijl de ervaringscatechese gekarakteriseerd kan worden als een mengvorm van inductieve en reductieve strategie. In de recente geschiedenis heeft dus de inductieve strategie een belangrijke rol gespeeld. Bij de ondervraagde onderwijsgeevenden wordt eenzelfde brede aanhang voor deze benadering gesignaleerd: 84 procent is het geheel of grotendeels eens met deze benadering. De reductieve visie wordt door 38 procent volledig of grotendeels afgewezen, de deductieve zelfs door 59 procent. Bij de catechese uitgaan van de ervaringen van kinderen is dus voor vrijwel alle onderwijsgeevenden een vanzelfsprekende zaak: 80 procent is voorstander van de ervaringscatechese (al dan niet wervingsgericht). Wat de kerkelijke betrokkenheid betreft is 18 procent als kernlid te beschouwen; 39 procent als modaal lid, terwijl 33 procent en 10 procent als respectievelijk randkerkelijk dan wel buitenkerkelijk aangemerkt kan worden. In tegenstelling tot oudere leerkrachten hebben jongere over het algemeen een minder sterk kerkelijk-godsdienstige binding en een vrij sterke maatschappijkritische opstelling. 63 procent houdt vast aan de confessionele grondslag van de school, terwijl 37 procent deze niet per se noodzakelijk acht. Opmerkelijk was wel, dat geen van de ondervraagden een voorkeur uitspreekt voor een openbare school. Drie onderwijsvisies worden vergeleken met catechetische visies. De op solidariteit

gerichte onderwijsvisie blijkt verwantschap te vertonen met de uitgangspunten van de ervaringskatechese, en blijkt het sterkst te leven onder de aanhangers van de niet wervingsgerichte ervaringskatechese. Bij de aanhangers van de heilshistorische katechese vertonen zowel ouderen als jongeren gemiddeld een overwegend meritocratische (gericht op het verwerven van een goede maatschappelijke positie) onderwijsvisie.

Claassen onderzocht verder hoe de verschillende katechetische visies en onderwijsvisies over de afzonderlijke teams verdeeld waren. Van de eenendertig schoolteams blijken er acht te zijn, die voorstander zijn van de heilshistorische katechese; bij elf wordt een voorkeur voor een wervingsgerichte ervaringskatechese en bij de overige twaalf een niet wervingsgerichte ervaringskatechese gesignaleerd. Opvallend is dat binnen de meeste teams relatief eensgezind geoordeeld wordt over school- en katechese-klimaat. Van de eenendertig teams zijn er slechts negen die melding maken van veelvuldige contacten met de parochie, en ze zijn daarover goed te spreken. Opvallend is dat zestien van de tweeëntwintig andere teams merendeels voorstander zijn van meer samenwerking met de parochie. Daarbij moet wel worden aangetekend dat bijna het derde deel van de ondervraagden heeft aangegeven bij het geven van katechese geen rekening te willen houden met de katechetische visie van de plaatselijke pastor. Het lijkt erop dat de wens tot uitbreiding van de contacten vaak vergezeld gaat van de voorwaarde, dat de parochie zich op zijn minst loyaal opstelt ten opzichte van de binnen het team overheersende katechetische visie.

Samenvattend kan uit het onderzoek de voorlopige conclusie worden getrokken dat onderwijsgeevenden over het algemeen de schoolkatechese als zodanig als een aangelegenheid blijven beschouwen waarbij eigenlijk ook de kerk betrokken zou moeten worden, mits de kerkelijke inbreng niet indruist tegen de zelf gekozen benadering. Hoewel de verwachting was, dat onderwijsgeevenden het veelvuldig moeten schipperen als een ernstig probleem beschouwen en dat het aanleiding zou geven tot veel ontevredenheid, is het opmerkelijke resultaat van dit onderzoek dat daarvoor geen aanwijzingen te vinden zijn.

Het onderzoeksverslag wordt afgesloten met het beeld van een enclave: de laatste tijd blijkt dat de kerkelijke overheid er in toenemende mate naar streeft haar juridische macht op het terrein van de schoolkatechese te effectueren en weer om te zetten in daadwerkelijke macht. Men behoeft geen profeet te zijn, aldus Claassen, om te voorspellen dat de onderwijsgeevenden in dat geval in aanzienlijke mate met rolconflicten te maken zullen krijgen. De kans dat het isolement waarin de katechese terecht zal komen wanneer deze onttrokken wordt aan onderwijsgeevenden, zoals vroeger via een uitstralings-effect naar de rest van het onderwijs, kan worden opgeheven, lijkt vrijwel nihil. En zoals enclaves over het algemeen voor hun overlevingskansen aïllankelijk zijn van hun omgeving, zo lijken er ook voor een geïsoleerde schoolkatechese weinig toekomstkansen weggelegd te zijn.

Het unieke van dit onderzoek is dat hiermee voor het eerst vanuit een sociologische discipline systematisch-empirische analyses zijn gemaakt van de situatie in de basisschoolkatechese. En hoewel men natuurlijk altijd vragen kan hebben wat betreft de significantie en generalisatie (overigens was de respons 90 procent), mag worden aangenomen dat de situatie van de huidige basisschoolkatechese met dit veldonderzoek vrij algemeen getypeerd is, ook al tekent zich sinds de periode waarin het onderzoek werd uitgevoerd (eind 1980-begin 1981)

inmiddels weer een nieuwe stroming af in de (school)katechese: de groeiende bewustwording van de noodzaak om de christelijke geloofstraditie als zodanig

uitdrukkelijk(er) onder woorden te brengen door het heropenen van de bijbelse bronnen, onder gelijktijdige ontsluiting van de eigen leefwereld van leerlingen. Bovendien is sinds augustus '85 de invoering van een nieuw leergebied *geestelijke stromingen* voor de basisscholen verplicht gesteld, en zijn er verschuivingen te constateren van katechese naar levensbeschouwelijke vorming, waarbij de voorkeurspositie van de joodse en christelijke traditie niet altijd vanzelfsprekend meer is.

Vervolgonderzoek zou kunnen aantonen, in welke mate deze ontwikkelingen van invloed geweest zijn op de in het onderzoeksverslag vermelde resultaten.

Jan Simons